

Κριτική του «Υφαίνοντας το Νήμα: Συγκυρία, Ταξική Σύνθεση και Ανταγωνιστικό Κίνημα στην Κυπριακή Δημοκρατία» (Ηλεκτρονικό Άρθρο)

Ιστορικό Σημείωμα

Αυτό το ηλεκτρονικό άρθρο κυκλοφόρησε στο blog [Κυπριακές Υποσημειώσεις](#) τον Φλεβάρη του 2025 και υπογράφηκε με το ψευδώνυμο Delirium.

Περιεχόμενο

Κριτική του «Υφαίνοντας το Νήμα: Συγκυρία, Ταξική Σύνθεση και Ανταγωνιστικό Κίνημα στην Κυπριακή Δημοκρατία»

Τον Φλεβάρη του 2025 κυκλοφόρησε στη Λευκωσία το βιβλίο της [Λέσχης Κινηματικού Αναστοχασμού](#) «Υφαίνοντας το Νήμα: Συγκυρία, Ταξική Σύνθεση και Ανταγωνιστικό Κίνημα στην Κυπριακή Δημοκρατία». Ποιο κάτω ακολουθεί κριτική του βιβλίου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν πρόκειται για μια τυπική βιβλιοκριτική και, ως εκ τούτου, δεν υπάρχει εκτενής συζήτηση για το περιεχόμενο του βιβλίου, ούτε επαρκής περιγραφή των θετικών συνεισφορών του. Συνεπώς, η παρούσα κριτική προϋποθέτει ότι η αναγνώστριά της έχει διαβάσει το βιβλίο, το οποίο μπορεί να εντοπιστεί προς το παρόν στον κοινωνικό χώρο Καϊμάκκιν. Θα ήθελα επίσης να παροτρύνω τα άτομα που είναι μέρος, ή ασχολούνται με τον κυπριακό ριζοσπαστικό χώρο να διαβάσουν το βιβλίο, τόσο γιατί πρόκειται, τουλάχιστον εξ όσων γνωρίζω, για την πρώτη προσπάθεια προσέγγισης της κυπριακής εμπειρίας με αυτόν τον τρόπο, όσο και γιατί το εκδοτικό εγχείρημα του Faura Books, που έχει εκδώσει το βιβλίο, είναι μια αξιόλογη πρωτοβουλία η οποία καλύπτει ένα ιστορικό κενό και αξίζει της υποστήριξης μας.

Το βιβλίο μπορεί να χωριστεί σε τρία μέρη, αν και αυτά δεν αντικατοπτρίζονται από τα κεφάλαια του με ακρίβεια. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται βασικά στοιχεία γύρω από την ταξική σύνθεση της κυπριακής εργατικής τάξης στην Κυπριακή Δημοκρατία, αντλώντας στοιχεία κυρίως από τις διαθέσιμες επίσημες στατιστικές και από μέρος της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας. Η παρουσίαση αυτή χωρίζεται γύρω από τις έννοιες της τεχνικής σύνθεσης, της κοινωνικής σύνθεσης και της πολιτικής σύνθεσης, προσφέροντας μια περιγραφή που κυμαίνεται από το μορφωτικό επίπεδο των εργαζομένων, το ρόλο της οικογένειας και το είδος της εργασίας που εκτελείται, μέχρι την ιδιοκατοίκηση, τα μέσα συγκοινωνίας, το πολιτικό τοπίο και τη διάκριση μεταξύ μεταναστευτικής και ντόπιας εργασίας. Αυτό το μέρος του βιβλίου είναι ίσως το ισχυρότερο, συγκεντρώνοντας βασικές πληροφορίες γύρω από την πραγματική, υπάρχουσα εργατική τάξη. Εμπεριέχει, παρόλα αυτά, μια σημαντική αδυναμία, την έλλειψη ιστορικής καταγραφής/ανάλυσης της συγκρότησης και εξέλιξης της κυπριακής εργατικής τάξης. Παρά τις μεμονωμένες ιστορικές αναφορές, έχουμε μια εικόνα του σήμερα χωρίς να ξέρουμε πως ακριβώς φτάσαμε εδώ.

Το δεύτερο μέρος, το οποίο αποτελεί μέσα στο βιβλίο κομμάτι του υποκεφαλαίου σχετικά με την

πολιτική σύνθεση, είναι λίγο-πολύ μια καταγραφή διαφόρων πολιτικών δραστηριοτήτων και κοινωνικών αγώνων των τελευταίων ετών, σε συνδυασμό με μια προσπάθεια παρουσίασης των στιγμών, των πτυχών και των διαστάσεων της ταξικής πάλης που εμπεριέχονται μέσα σε αυτούς τους αγώνες. Η καταγραφή είναι από μόνη της αξιοσημείωτη, δεδομένου ότι είναι δυστυχώς σπάνιο για τον κυπριακό ριζοσπαστικό χώρο να διατηρεί τη μνήμη της δικής του πολιτικής δραστηριότητας, πόσο μάλλον της δραστηριότητας άλλων υποκειμένων και οργανώσεων, όπως τα συνδικάτα, οι φοιτητές, οι μετανάστριες κλπ. [15]. Το τρίτο μέρος αποτελείται από το τελευταίο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα του βιβλίου.

Εργατικό Κίνημα & Ταυτότητα

Το βιβλίο αναφέρει την ανάλυση των Endnotes σχετικά με την ιστορία του εργατικού κινήματος (υποσημείωση 46), αλλά δεν φαίνεται να έχει αφομοιώσει όλα τα συμπεράσματα αυτής της ανάλυσης, ακόμη και αν επαναλαμβάνει κάποια από αυτά στα συμπεράσματα του. Όπως αναφέρουν οι Endnotes, το εργατικό κίνημα οργανώθηκε γύρω από τους βιομήχανους εργάτες, φτάνοντας σε ένα εσωτερικό φραγμό στην οργάνωση της υπόλοιπης εργατικής τάξης. Με τη σειρά του, το βιομηχανικό προλεταριάτο δεν αναπτύχθηκε και επεκτάθηκε σε τέτοιο βαθμό που να αποτελεί την πλειοψηφία του πληθυσμού μέσα στον 20ο αιώνα, ενώ μετά τη δεκαετία του '70 βλέπουμε την συρρίκνωση του παγκόσμιου, και όχι απλώς τη μεταφορά του από τις δυτικές στις ανατολικές χώρες [17]. Η κατάρρευση του εργατικού κινήματος, εν τέλει, συνδέεται με την συρρίκνωση του βιομηχανικού προλεταριάτου, πάνω στο οποίο και κτίστηκε. Όπως επισημαίνουν:

«Οι οργανώσεις αυτές δεν θα είχαν πετύχει στα καθήκοντά τους αν δεν στηρίζονταν, την ίδια στιγμή, σε μια επιβεβαιώσιμη ταξική ταυτότητα. Στον βαθμό που έκαναν θυσίες στο όνομα του εργατικού κινήματος, οι εργάτες δεν ενεργούσαν, γενικά, **για τα άμεσα συμφέροντά τους**. Το να πει κανείς ότι οι εργάτες επιβεβαίωναν μια κοινή ταυτότητα σημαίνει ότι το κίνημα πέτυχε να τους πείσει να **αναστείλουν τα συμφέροντά τους**, ως μεμονωμένοι πωλητές σε μια ανταγωνιστική αγορά εργασίας και, αντίθετα, να ενεργήσουν κινούμενοι από μια δέσμευση στο συλλογικό πρόταγμα του εργατικού κινήματος» [14 σελ. 26].

«Οι εργάτες μπορούσαν να γεφυρώσουν τα χάσματα, μεταξύ των συντεχνιακών τους συμφερόντων, μόνο στον βαθμό που πίστευαν, και έπειθαν και άλλους να πιστεύουν, σε μια κοινή ταυτότητα: τον συλλογικό εργάτη. Όμως, η ενότητα, που ονομαζόταν έτσι, δεν ήταν μια **“πραγματική” ενότητα**, δοσμένη άμεσα από την πλήρη άνθηση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων. Ήταν **ένας μύθος** που τον προϋπέθετε, και τον έθετε, το ίδιο το κίνημα» (έμφαση δική μου) [14 σελ. 79].

Είναι ακριβώς αυτή η αναγνώριση πως η εργατική ταυτότητα (ή ο συλλογικός εργάτης) δεν ήταν ένα φαινόμενο έξω από το εργατικό κίνημα, αλλά παράγωγο του ίδιου του κινήματος – δεν υπήρξε ούτε υπάρχει ανεξάρτητα από αυτό. Η κατάρρευση τόσο του εργατικού κινήματος, όσο και των συνθηκών που το ανέδειξαν, σημαίνει και την κατάρρευση της οργάνωσης της εργατικής τάξης γύρω από την εργατική ταυτότητα καθαυτή. Η ταξική πάλη συνεχίζει, και ενίοτε οι εργάτες εμφανίζονται σαν υποκείμενα μέσα από διάφορες μορφές αγώνα αλλά:

«Δεν μπορούμε, πλέον, να προσφεύγουμε στην έννοια της ταξικής συνείδησης, με ό,τι αυτή συνεπάγεται. Είμαστε αναγκασμένοι να αντιμετωπίσουμε το γεγονός ότι η εργατική τάξη είναι μια τάξη αυτού του τρόπου παραγωγής, που **ενοποιείται μόνο στον διαχωρισμό**. Φυσικά, υπάρχουν, ακόμα, στιγμές στους αγώνες τους, που οι εργάτες συναντιούνται με έναν τρόπο που διακόπτει την ενότητά τους για το κεφάλαιο, επιτρέποντάς τους να οργανωθούν τόσο εντός, όσο και κατά μήκος, των γραμμών που τους διαχωρίζουν. Όμως, όταν συναντιούνται, σήμερα, αυτό **δεν το κάνουν ως τάξη**, γιατί το ταξικό ανήκειν είναι αυτό, ακριβώς, που τους χωρίζει» [14 σελ. 82].

Παρόλα αυτά, σε διάφορα σημεία το βιβλίο φαίνεται να υποχωρεί σε παραδοσιακές αναγνώσεις, όπως στη χρήση του όρου της ψευδής συνείδησης, η οποία με τη σειρά του προϋποθέτει μια αυθεντική ταξική συνείδηση η οποία καταπιέζεται:

«[Τ]ο κενό που δημιουργείται από τη συρρίκνωση του κράτους προνοιάς καλύπτεται από...την ψευδή συνείδηση και την υλική πραγματικότητα που αυτή δημιουργεί» (σελ. 40).

Σε άλλα σημεία, υπάρχει μια επιστροφή πίσω στη γνώριμη ανάγνωση περί λανθασμένων επιλογών του εργατικού κινήματος, παρά στην καθοριστική επίδραση της εξέλιξης του καπιταλισμού πάνω στο ίδιο το κίνημα:

«Το εργατικό κίνημα πέτυχε μια πύρρειο νίκη στις δυτικές χώρες...έκανε το εργατικό υποκείμενο συνομιλητή των κυβερνήσεων με σημαντικά οφέλη...και με αντάλλαγμα την ενσωμάτωση του στις διαδικασίες της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Το εργατικό κίνημα ξεδόντιασε τον εαυτό του. Στην πορεία, συνέλαβε στην κατάρρευση της εργατικής ταυτότητας που ήταν η κεντρική προϋπόθεση του...» (σελ. 58).

Τέλος, σε διάφορα σημεία του κειμένου διαφαίνεται μια δυσaréσκεια συνδυασμένη με αμηχανία για τη δραστηριότητα της τοπικής εργατικής τάξης - μια δυσaréσκεια που μάλλον κρύβει εκνευρισμό και απογοήτευση για ένα κομμάτι της τάξης που δεν ενεργεί όπως θα έπρεπε, όπου αντί «να επιδιώκεται η συλλογική δράση, συχνά προκρίνεται η οδός της προσωπικής ή οικογενειακής αρπαχτής, η οποία φαίνεται να είναι ποιο ελκυστική» (σελ. 92). Η ουσία εδώ είναι πως δεν φαίνεται ποιο ελκυστική. Είναι ποιο ελκυστική σε σχέση με τα άμεσα συμφέροντά. Είναι σε τέτοια σημεία που μπορούμε να διακρίνουμε στο βιβλίο την παρασκηνακή διατήρηση ενός μεταφυσικού κοινού ταξικού συμφέροντος ως το σημείο αναφοράς γύρω από το οποίο κινείται η ανάλυση.

Τα Άμεσα Συμφέροντα

Βασική αδυναμία στην ανάλυσή του βιβλίου σχετίζεται με τα αντιφατικά συμφέροντα στο εσωτερικό της εργατικής τάξης. Στο βιβλίο γίνεται μια βασική, αλλά σημαντική καταγραφή των διαιρέσεων στο εσωτερικό της κυπριακής εργατικής τάξης σε σχέση με το φύλο, την εθνικότητα, το καθεστώς εργοδοσίας κτλ. Η συγκέντρωση αυτών των στοιχείων στο βιβλίο και η οργάνωσή τους μέσα από το πρίσμα της ταξικής σύνθεσης είναι αδιαμφισβήτητη χρήσιμη. Αυτές οι διαιρέσεις είναι παρόλα αυτά γνωστές. Αυτό που απουσιάζει είναι η ανάλυση του διαχωρισμού των άμεσων συμφερόντων διαφόρων τμημάτων της εργατικής τάξης σε σχέση με άλλα τμήματα της ίδιας τάξης. Υπάρχει η αναγνώριση αυτής της εσωτερικής διαίρεσης, αλλά αντί να μπει στο επίκεντρο της ανάλυσης, η διαίρεση συχνά παρουσιάζεται ως μεταγενέστερη σκέψη.

Για παράδειγμα αναφέρεται πως «παρόλο που περίπου τα δύο τρίτα του πληθυσμού της ΚΔ ανήκουν στην εργατική τάξη, υπάρχουν και στο εσωτερικό της διαστρωματώσεις και αντικρουόμενα συμφέροντα» (σελ. 78), αναφέροντας μετέπειτα πως κομμάτι της εργατικής τάξης εκμεταλλεύονται την μεταναστευτική εργασία, μέσα από φτηνό εργατικό δυναμικό στους τομείς της φροντίδας και της οικιακής εργασίας. Σε άλλο σημείο αναφέρεται πως η ιδιοκατοίκηση στην Κύπρο ανέρχεται στο 70% (σελ. 32), αλλά μετέπειτα αναφέρεται πως ενώ «η μεγάλη πλειοψηφία ...της εργατικής τάξης τάσσεται κατά των ψηλών ενοικίων...υπάρχει ένα ποσοστό ντόπιων εργαζόμενων που, ενοικιάζοντας παράλληλα διάφορα διαμερίσματα...επιλέγουν να επωφεληθούν από την κερδοσκοπική αγορά ακινήτων» (σελ. 92). Παρόλα αυτά, δεν ακολουθείται μια ανάλυση που να εστιάζει στις επιπτώσεις αυτών των δεδομένων.

Σχετικά με το επίπεδο της ιδιοκατοίκησης μπορούμε να συμπεράνουμε τα ακόλουθα: α) Η πλειοψηφία του πληθυσμού έχει συμφέρον από τη συνεχιζόμενη αύξηση της αξίας των ακινήτων β) η ενοικίαση

ακινήτων παραμένει σημαντικό κομμάτι των εισοδημάτων αρκετών εργαζομένων γ) καθώς οι μισθοί μειώθηκαν μετά το 2009, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι η εισοδηματική αναλογία που προέρχεται από τα ενοίκια έχει αυξηθεί για αυτό το τμήμα της εργατικής τάξης. Τα άμεσα συμφέροντα αυτού του κομματιού της εργατικής τάξης είναι αντίθετα με τα άμεσα συμφέροντα εργατών οι οποίοι νοικιάζουν. Το παράδοξο θα ήταν να υπήρχε μαζική προσέλευση σε διαμαρτυρίες για τα ψηλά νοίκια, όχι το αντίθετο.

Η απασχόληση μεταναστριών οικιακών εργατριών τόσο την οικιακή εργασία, όσο και για την ιδιωτική φροντίδα του ηλικιωμένου πληθυσμού, είναι καθοριστική για την κοινωνική αναπαραγωγή των ντόπιων εργαζομένων. Σημαντικό κομμάτι της εκμετάλλευσης αυτής της εργασίας συμβαίνει επίσης στη μαύρη αγορά, καθώς οι μετανάστριες εργάτριες επισκέπτονται επιπλέον σπίτια στο ρεπό τους (συνήθως τις Κυριακές), και πληρώνονται για την κάθε επίσκεψη. Είναι μέσα από τη μαύρη αγορά που οι περισσότεροι ντόπιοι εργάτες και εργάτριες επωφελούνται από τα φτηνά εργατικά χέρια των μεταναστριών εργατριών. Υπάρχει επίσης η πρακτική του «διαμοιρασμού» των οικιακών εργαζομένων σε πολλά οικογενειακά νοικοκυριά, μέσω της παράνομης υπερεργασίας τους [16]. Αυτές οι δύο πρακτικές είναι τόσο συχνές που δεν χρειαζόμαστε στατιστικά στοιχεία για να τις θεωρήσουμε διάχυτες μέσα στην ελληνοκυπριακή κοινωνία. Τα άμεσα συμφέροντα όσων εργοδοτούν οικιακές εργάτριες, τόσο επίσημα όσο και περιστασιακά, είναι αντίθετα με τα συμφέροντα των ιδίων των εργατριών, από το μισθό μέχρι και το καθεστώς περιορισμού πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Τα πιο πάνω καταδεικνύουν μόνο δυο διαστάσεις αντιφατικών άμεσων συμφερόντων στο εσωτερικό της κυπριακής εργατικής τάξης, συμφερόντων που παραμένουν αγεφύρωτα. Χρειαζόμαστε μια εκτεταμένη ανάλυση αυτών ακριβώς των άμεσων συμφερόντων εάν θέλουμε να κατανοήσουμε πραγματικά την πολυπλοκότητα της εμπειρίας της εργατικής τάξης στο νησί. Είμαι επίσης πεπεισμένος πως μόνο μέσα από μια τέτοια ανάλυση θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε και να κατανοήσουμε «τις αδυναμίες των κινημάτων επανένωσης τα τελευταία 20 χρόνια στην ΚΔ, σε αντίθεση με την ΤΔΒΚ» (σελ. 69).

Θεωρητικές Ασάφειες

Ο ορισμός που προτάσσεται για τον καπιταλισμό ως «ένα παγκόσμιο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης που παράγει δομικές ανισότητες και ιεραρχίες, με κύριο σκοπό την παραγωγή κέρδους για τα αφεντικά μέσω της εκμετάλλευσης της εργασίας» (σελ. 15), χωρίς αναφορά σε μέσα παραγωγής, την παραγωγή εμπορεύματος για ανταλλαγή και την αξιακή μορφή του προϊόντος, παραμένει εξαιρετικά ανεπαρκής, ενώ συγχύζει αποτελέσματα του καπιταλισμού (διεθνοποίηση) με τον ίδιο τον ορισμό του [9]. Το βιβλίο επίσης χρησιμοποιεί αρκετούς όρους, επεξηγώντας όμως ελάχιστους. Όροι όπως «προλεταριάτο», «εργατική τάξη», «μικροαστοί», «μεσοαστοί», «αστοί», «μικροαστική ιδεολογία», «ψευδή συνείδηση», «ταξική πάλη», «έθνος-κράτος» και «μεσαία τάξη» δεν είναι αυτονόητοι, αφού έχουν χρησιμοποιηθεί με διάφορους τρόπους μέσα στις ριζοσπαστικές θεωρητικές παραδόσεις, και σίγουρα δεν είναι αυτονόητοι για κάθε αναγνώστρια που δεν είναι εξοικειωμένη με τις πολύ συγκεκριμένες ριζοσπαστικές θεωρητικές τάσεις από τις οποίες είναι επηρεασμένο το κείμενο.

Η ανάγνωση του κειμένου ασυνείδητα φέρνει έτσι ένα θεωρητικό-ιδεολογικό γέμισμα από τον αναγνώστη με βάση τις δικές του γνώσεις σχετικά με τους όρους που χρησιμοποιούνται, με το νόημα του κειμένου καθαυτού να παραμένει σε διάφορα σημεία θολό. Είναι κάπως παράδοξο να επιχειρείται ταξική ανάλυση χωρίς διευκρινίσεις σχετικά με τους όρους που χρησιμοποιούνται. Αυτή η θεωρητική ασάφεια έρχεται και δένει με μια γενικότερη θεωρητική έλλειψη που χαρακτηρίζει το βιβλίο – γίνεται π.χ. αναφορές σε ιδεολογία αλλά δεν αναφέρεται ή προτάσσεται θεωρία της ιδεολογίας, αναφέρεται ο εθνικισμός αλλά δεν επιχειρείται ή παρουσιάζεται κάποια θεωρητική ανάγνωση σχετικά με το έθνος, δεν παρουσιάζεται κάποια ιδιαίτερη θεωρία του κράτους κτλ.

Το αποτέλεσμα είναι μια εκτεταμένη απόκλιση μεταξύ του αντικειμένου που επιχειρεί να αναλύσει το βιβλίο και των εργαλείων που χρησιμοποιεί για να το κάνει, καταλήγοντας σε μια περιγραφικού χαρακτήρα καταγραφή, παρά σε αναλυτική εμβάθυνση. Το αναφέρω αυτό γιατί εάν συμφωνήσουμε με τους Endnotes πως οι εργάτες σήμερα όταν «συναντιούνται...δεν το κάνουν ως τάξη», αυτό σημαίνει πως συναντιούνται και οργανώνονται κάτω από άλλες κατηγορίες, ως άλλου τύπου υποκείμενα – ως πολίτες, ως έθνος/λαός, ως γυναίκες, ως η «πλειοψηφία» κτλ. Όπως αναφέρει ο Etienne Balibar σε σχέση με το έθνος:

«Κάθε κοινωνική κοινότητα που αναπαράγεται από τη λειτουργία των θεσμών είναι φαντασική, δηλαδή βασίζεται στην προβολή της ατομικής ύπαρξης στο νήμα μιας συλλογικής αφήγησης, στην αναγνώριση ενός κοινού ονόματος και στις παραδόσεις που ζουν ως ίχνη ενός πανάρχαιου παρελθόντος (ακόμη και όταν έχουν κατασκευαστεί και ενσταλαχθεί στο πρόσφατο παρελθόν). Αλλά αυτό καταλήγει στην αποδοχή ότι, υπό ορισμένες συνθήκες, μόνο οι φαντασικές κοινότητες είναι πραγματικές (μετάφραση δική μου) [18 σελ. 346].»

Αυτές οι κατηγορίες διαμεσολαβούν μεταξύ τάξεων, κοινωνικών σχέσεων και πολιτικής και δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε ως αυτονόητες, ούτε ως απλές ιδεολογικές διαστρεβλώσεις που τυφλώνουν τους εργαζόμενους από κάποια πραγματική, ουσιώδη ταυτότητά τους. Εμπεριέχουν την δική τους ιστορικότητα, κοινωνική δυναμική και εξελικτική πορεία. Η ανάλυση λοιπόν πρέπει να αρχίζει από τη θεωρητική ανάκριση των ίδιων των κατηγοριών, αντί να τις βλέπουμε ως απλές ανορθολογικές εκφράσεις των παθολογιών του καπιταλισμού, εξίσου εύκολες στο να εξηγηθούν και να απορριφθούν. Είναι εδώ που συναντάμε την εργατική τάξη ως πολιτικό υποκείμενο στον 21ο αιώνα, όχι όπως εμείς τη θέλουμε, αλλά όπως αυτή συγκροτείται.

Υπάρχει επίσης η τάση μέσα στο βιβλίο να περιγράφεται η ταξική σύνθεση κινημάτων/πολιτικών χώρων χωρίς να παρατίθεται έστω και μια παραπομπή ή στοιχείο που να δίνει βάση στους ισχυρισμούς. Ενδεικτικά, αυτό γίνεται για τον ριζοσπαστικό χώρο (σελ. 66), για το ΕΛΑΜ (σελ. 72) και για το περιβαλλοντικό κίνημα (σελ. 94). Τέτοιου τύπου περιγραφές απλώς δεν μπορούν να θεωρηθούν αξιόπιστες. Η όποια επίκληση σε «εμπειρική γνώση από τη συμμετοχή...στα κινήματα» (σελ. 19) που αναφέρεται στην εισαγωγή του βιβλίου έχει με τη σειρά της τα όρια της.

Δευτερεύοντα Σχόλια

Σελίδα 31: Αναφέρεται ότι η «στατιστική είναι η επιστήμη του κράτους», με ένα απολογητικό ύφος για τη χρήση στατιστικών στοιχείων που προέρχονται από επίσημους θεσμούς. Εάν τα δεδομένα είναι ανεπαρκή ή προβληματικά, αυτό δεν οφείλεται στην ίδια τη στατιστική ως επιστήμη, αλλά στα στοιχεία που επιλέγει να συλλέξει ο εκάστοτε κρατικός θεσμός, καθώς και για τους λόγους που αποφασίζει να το κάνει. Για παράδειγμα, υπάρχει η παράδοση της κριτικής εγκληματολογίας, όπου τα δεδομένα που συλλέγει το κράτος αμφισβητούνται τόσο θεωρητικά όσο και εμπειρικά, μέσω της συλλογής, καταγραφής και ανάλυσης νέων δεδομένων που εξέρχονται από τη λογική της αστυνόμευσης. Αν συνεχίσουμε να αξιολογούμε μεθόδους και μεθοδολογίες έρευνας με τόσο απλοϊκό τρόπο, στο τέλος θα πρέπει να απορρίψουμε και άλλες επιστημονικές προσεγγίσεις, όπως η εθνογραφία και η αρχειοθέτηση (ως επιστήμες της αποικιοκρατίας), οι συνεντεύξεις και τα focus groups (ως μέθοδοι του marketing), καθώς και την ιστοριογραφία (ως επιστήμη του έθνους-κράτους), για να καταλήξουμε τελικά στη μόνη «αντικειμενική» μέθοδο: την προσωπική εμπειρία. Όσο δεν υπάρχει κατανόηση των διάφορων μεθόδων συλλογής στοιχείων και μεθοδολογιών ανάλυσης, τόσο ο ριζοσπαστικός χώρος θα παραμένει ανίκανος να παράγει τη δική του γνώση, μένοντας εξαρτημένος στην παραγωγή γνώσης από τους υφιστάμενους θεσμούς.

Σελίδα 62: Αναφέρεται πως η ΕΔΕΚ «πάντα είχε κάποιες εθνικές αναφορές αλλά σήμερα έχει

μετατραπεί σε συντηρητικό, εθνικιστικό κόμμα με λαϊκές αναφορές». Είναι μια παράδοξη τοποθέτηση για ένα κόμμα του οποίου οι παραστρατιωτικοί πήραν μέρος στη δικοινοτική βία του 1963-64 με σημαντική συμβολή υπέρ της ελληνοκυπριακής πλευράς στις μάχες του Πενταδάκτυλου. Το ότι πήραν επίσης μέρος στη αντίσταση κατά του πραξικοπήματος δεν σημαίνει πως τα μέλη της λειτουργούσαν πέραν της εθνικής φαντασίωσης – η ΕΔΕΚ στήριζε την κυρίαρχη εθνική γραμμή των Μακαριακών ενάντια στην Γριβική και χουντική γραμμή. Η ΕΔΕΚ ήταν εκ γενετής της ένα εθνικιστικό πολιτικό κόμμα, το οποίο ενίοτε χρησιμοποιούσε τη ρητορική του σοσιαλισμού του τρίτου κόσμου, που χαρακτηριζόταν από έναν αριστερού τύπου εθνικισμό, για να αντλήσει εκλογική στήριξη μέσω της πολιτικής υπεραξίας που απέκτησε μετά την ήττα του πραξικοπήματος. Το ότι στέγαζε για μια δεκαετία μια αριστερή νεολαία (η οποία εκδιώχθηκε αρχικά το 1978 [6] και τελειωτικά το 1981 [7]) δεν αλλοίωσε σε καμία περίπτωση τον πολιτικό και ιδεολογικό της προσανατολισμό. Αν μη τι άλλο καταδεικνύει την ιστορική αποτυχία του ισοδισμού στην Κύπρο.

Σελίδα 72: Αναφέρεται πως η πρώτη διαδήλωση του ΕΛΑΜ στη Λευκωσία το 2009 ακυρώθηκε. Αυτό δεν στέκει. Η διαδήλωση διοργανώθηκε κανονικά, αλλά το ΕΛΑΜ σταμάτησε λόγω της αντιπορείας στα φώτα του Debenhams. Η αστυνομία κράτησε τις δύο πορείες χωριστά σε αρκετή απόσταση [1].

Σελίδα 80: Δεν καταγράφεται πως η απεργία στη Wolt κατέληξε σε συλλογική σύμβαση, που παρόλες τις αδυναμίες της είναι σημαντικό κατόρθωμα για ένα κλάδο που χαρακτηρίζεται από επισφαλή εργασία, μεταναστευτικό πληθυσμό και τεράστιες δυσκολίες οργάνωσης [2, 3].

Σελίδα 83: Αναφέρεται πως ο Αλέκος Μοδινός «καταδικάστηκε, και αργότερα στο ΕΔΑΔ...δικαιώθηκε». Ο Μοδινός δεν καταδικάστηκε από Κυπριακό δικαστήριο. Έκανε απευθείας προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιχειρηματολογώντας πως η διατήρηση του νόμου κατά της ομοφυλοφιλίας «συνιστά αδικαιολόγητη παρέμβαση στην δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής» [4, 5]. Μάλιστα, βασικό επιχείρημα της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν πως ο νόμος κατά της ομοφυλοφιλίας σταμάτησε να εφαρμόζεται, επιχείρημα που δεν έγινε αποδεκτό από το ΕΔΑΔ [5].

Σελίδες 84-85: Σχετικά με την ιστορική απουσία ενός φεμινιστικού κινήματος στο νησί, πιθανόν ο ίδιος ο τρόπος προσέγγισης του ζητήματος να αξίζει αναθεώρησης. Παρόλο που δεν υπήρξε φεμινιστικό κίνημα με τον ορισμό που μπορεί να του προσδίδει ο χώρος σήμερα, υπήρξε ιστορικά πολιτική δράση από τις γυναίκες της Κύπρου και από τους διάφορους οργανισμούς, πρωτοβουλίες και ομάδες γυναικών μέσα από τις οποίες οργάνωθηκαν. Όπως μιλάμε λοιπόν για το εργατικό κίνημα από τη μια, και την ταξική πάλη από την άλλη, έτσι μπορούμε να μιλήσουμε για το γυναικείο/φεμινιστικό κίνημα από τη μια και για τις έμφυλες σχέσεις και την εξέλιξη τους από την άλλη.

Η ιστορία της πολιτικής δράσης γύρω από τις έμφυλες σχέσεις στην Κύπρο δεν έχει ακόμη καταγραφεί, αλλά μπορούμε να αναφέρουμε ενδεικτικά εδώ, τουλάχιστον σε σχέση με τις πρώτες δεκαετίες της μεταπολεμικής περιόδου, τη μάχη για τη νομική κατοχύρωση του συναινετικού πολιτικού διαζυγίου και του πολιτικού γάμου [11], και την πρωτοβουλία «Γυναίκες Επιστρέφουν», η οποία παραμένει η μεγαλύτερη κινητοποίηση γυναικών σε δημόσιο χώρο στην Κυπριακή Δημοκρατία [12]. Υπήρχε επίσης τουλάχιστον μια γυναικεία οργάνωση μέσα στο ριζοσπαστικό χώρο τη δεκαετία του '80 (**Ομάδα Γυναικών Λευκωσίας**, 1979-81) [13], ενώ υπήρξε επίσης κάποια πρωτοβουλία για την ενδοοικογενειακή βία μέσα στη δεκαετία του '90. Είμαι βέβαιος πως εάν γίνει μια μεθοδική έρευνα, θα εντοπιστούν όλο και περισσότερες πρωτοβουλίες και δράσεις του παρελθόντος που μας είναι άγνωστες. Μια κριτική ιστορική καταγραφή της πραγματικής εξέλιξης των έμφυλων σχέσεων, αν και δύσκολη, είναι ο μόνος τρόπος μέσα από τον οποίο θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τόσο την ιστορική εξέλιξη αυτών των σχέσεων, όσο και τη γυναίκα ως πολιτικό και κοινωνικό υποκείμενο μέσα στο κυπριακό πλαίσιο.

Σελίδα 105: Η απόρριψη από τον ριζοσπαστικό χώρο πως η βόρεια Κύπρος βρίσκεται υπό κατοχή δεν έχει προσφέρει κάποια ιδιαίτερη εναλλακτική ανάγνωση όλα αυτά τα χρόνια, πέραν από μια καταδίκη των δύο εθνικισμών και μια γενικότερη αδιαφορία κατανόησης της ιστορικής εμπειρίας και εξέλιξης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας μετά το 1974, καθώς και των κοινωνικών σχέσεων στο βόρειο τμήμα του νησιού. Το ότι το Τούρκικό κράτος ασκεί αποτελεσματικό συνολικό έλεγχο της βόρειας Κύπρου δεν είναι απλώς κάποιο νομικίστικο σόφισμα, αλλά η υλική πραγματικότητα όσων κατοικούν και ζουν στην περιφέρεια της ΤΔΒΚ, ενός αυτοανακηρυγμένου κράτους του οποίου το σύνταγμα ορίζει πως η εσωτερική και εξωτερική άμυνα ελέγχεται από τις Τούρκικές δυνάμεις [19], με την αστυνομία, τις τουρκοκυπριακές ένοπλες δυνάμεις και την πυροσβεστική υπηρεσία να υπάγονται στον Τούρκικο στρατό [20]. Το ελάχιστο για την ύπαρξη ενός κράτους είναι να μπορεί να ασκεί αποκλειστική νόμιμη βία εντός της επικράτειας που διεκδικεί [21]. Η ΤΔΒΚ δεν πληροί αυτό το κριτήριο. Μαίνεται σε όσους/όσες επιμένουν στην απόρριψη της κατανόησης της βόρειας Κύπρου ως μια διοίκηση ενός γεωγραφικού χώρου υπό τον έλεγχο του Τούρκικού κράτους, να προσφέρουν μια ανάλυση που παρουσιάζει κάποιο αξιολογικό ορισμό του κράτους και εξηγεί τι σχηματισμός είναι εν τέλει η ΤΔΒΚ.

Υποσημείωση 77, σελίδα 105: Αδυνατώ να κατανοήσω με ποια λογική ή ορισμό μπορεί να αναφέρεται η Δυτική Όχθη ως κράτος. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποδοθεί ο όρος «κράτος» στην Παλαιστινιακή Αρχή, καθώς οι στρατιωτικές δυνάμεις του Ισραήλ δρουν ανεξέλεγκτα μέσα στη Ζώνη Α (οι επιθέσεις μέσα στην Τζενίν μιλούν από μόνες τους [8]). Οι Ζώνες Β & C βρίσκονται υπό επίσημο στρατιωτικό έλεγχο του Ισραήλ.

Delirium

Αναφορές

- [1] Charalambous C. (2009) 'We'll come at night and find you, traitor'. *Cyprus Mail*, 29 Δεκέμβρη. Σελίδα 123 στο 'Φασισμός, Ξενοφοβία, Εκμετάλλευση και Ρατσιστική Βία στην Κύπρο (Έβδομη Έκδοση)'. Διαθέσιμο στο: https://movementsarchive.org/doku.php?id=el:magazines:antifaarchive:no_7 [18/02/24].
- [2] IWW Cyprus (2024) *Victory(?) in the struggle of delivery drivers!* Διαθέσιμο στο: <https://www.iww.cy/articles/victory-struggle-delivery-drivers/> [18/02/24].
- [3] Karakondylou C. (2024) First collective agreement covering delivery workers to come into force. *In-Cyprus*, 5 Ιούλη, Διαθέσιμο στο <https://in-cyprus.philenews.com/insider/first-collective-agreement-covering-delivery-workers-to-come-into-force/> [18/02/24].
- [4] Kamenou N. (2011) 'Cyprus is the Country of Heroes, Not of Homosexuals': *Sexuality, Gender and Nationhood in Cyprus*. Διδακτορική Διατριβή. Λονδίνο: King's College London, σελίδα 153.
- [5] European Court of Human Rights (1993) *Case of Modinos v. Cyprus (Application no. 15070/89)*. 22 Απριλίου, σελίδες 6-7.
- [6] Θεοδόρου Φ. (1978) Σ.Ν. ΕΔΕΝ: Κρίση - Μια Σύντομη Αναφορά. *Δελτίο Συζήτησης, Τεύχος 3*, σελίδες 19-22.
- [7] Αριστερή Πτέρυγα (1981) Διακήρυξη της Αριστερής Πτέρυγας του Σ.Κ. ΕΔΕΚ. *Σοσιαλιστική Έκφραση, Φύλλο 100*, σελίδες 2-3.

[8] Al Jazeera (2025) Israeli army's Jenin raid enters 2nd month; mass displacement in West Bank. *Al Jazeera*, 19 Φλεβάρη, Διαθέσιμο στο <https://www.aljazeera.com/news/2025/2/19/israeli-armys-jenin-raid-enters-2nd-month-mass-displacement-in-west-bank> [20/02/24].

[9] Με βάση τη λογική του ορισμού που προτάσσεται, δεν υπήρχε καπιταλισμός π.χ. τον 16ο-18ο αιώνα στην Αγγλία [10] επειδή δεν αποτελούσε ακόμη «παγκόσμιο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης». Προφανώς και δεν υποστηρίζεται τέτοια θέση μέσα στο βιβλίο, αλλά αυτό είναι το λογικό επακόλουθο με βάση τον ορισμό που παρουσιάζεται.

[10] Wood E. M. (2002) *The Origin of Capitalism: A Longer View*. Verso: Λονδίνο, σελίδες 125-129.

[11] Ιστορικών (2023) *Κύπρος: Ο πόλεμος για το πολιτικό διαζύγιο*. Podcast. Διαθέσιμο στο <https://www.listennotes.com/podcasts/ιστορικων-historicon/112-κύπρος-ο-πόλεμος-για-το-8DCdQq-Yy5a/> [19/02/24].

[12] Hadjipavlou M. & Mertan B. (2010) Cypriot Feminism: An Opportunity to Challenge Gender Inequalities and Promote Women's Rights and a Different Voice. *The Cyprus Review*, 22(2), σελ. 247-268, σελίδα 250.

[13] Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο (2024) *Ομάδα Γυναικών Λευκωσίας*. Διαθέσιμο στο <https://movementsarchive.org/doku.php?id=el:groups:omadaginekon> [19/02/24].

[14] Endnotes (2015) A History of Separation. In: *Endnotes Volume 4, Unity in Separation*. Διαθέσιμο στο <https://endnotes.org.uk/issues/4> [20/02/24]. Ελληνική μετάφραση από qutoric. Διαθέσιμη στο: https://inmediasres.espivblogs.net/files/2016/06/a_history_of_separation_root.pdf [20/02/24].

[15] Κυπριακές Υποσημειώσεις (2022) *The Extra-Parliamentary Radical Milieu of Cyprus: Available Sources*. Διαθέσιμο στο <https://cyfootnotes.blogspot.com/2022/11/the-extra-parliamentary-radical-milieu.html> [20/02/24].

[16] Hadjigeorgiou N. (2020) *Report on the Status of Foreign Domestic Workers in Cyprus*. Σελίδα 22. Διαθέσιμο στο <https://ssrn.com/abstract=4396345> [20/02/24].

[17] Benanav A. (2020) *Automation and the Future of Work*. Λονδίνο: Verso, σελίδα 22.

[18] Balibar E. (1990) The Nation Form: History and Ideology. *Review (Fernand Braudel Center)*, 13(3), σελ. 329-361.

[19] Σύνταγμα ΤΔΒΚ (1985) *Transitional Article 10*. Διαθέσιμο στο <https://ombudsman.gov.ct.tr/Portals/20/Constitution%20of%20TRNC.pdf> [20/02/24].

[20] Moudouros N. (2021) *State of Exception in the Mediterranean: Turkey and the Turkish Cypriot Community*. Λονδίνο: Palgrave Macmillan, σελίδα 21.

[21] Weber M. (2004) Politics as a Vocation. Στο: David Owen & Tracy B. Strong (eds.), *The Vocation Lectures*. Cambridge: Hackett, σελ. 32-94, σελίδα 33.

[Χρειάζεται Αγγλική Μετάφραση](#), [Χρειάζεται Τούρκικη Μετάφραση](#), [Ηλεκτρονικά Άρθρα](#), [covid-19](#), [Δεκαετία 2020-2029](#), [2025](#), [Κυπριακές Υποσημειώσεις \(Ιστοσελίδα\)](#), [Απροσδιόριστη Τοποθεσία](#)

From:
<https://movementsarchive.org/> - Κυπριακό Κινηματικό Αρχείο
Cyprus Movements Archive
Kıbrıs Sosyal Hareket Arşivi

Permanent link:
<https://movementsarchive.org/doku.php?id=el:digital:cyfootnotes:ifenontas&rev=1740314009>

Last update: **2025/04/20 19:41**

